

А. В. Стародуб

Антоній (Храповицький)

АНТОНІЙ (Храповицький Олексій Павлович; 17. 03. 1863, Новгород. губ., Росія – 28. 06. 1936, Белград) – церковний діяч, богослов. Син новгород. поміщика, генерала, героя війни 1877–78. До кола знайомств сім'ї Храповицьких входили такі відомі особистості, як архімандрит Ніколай (Касаткін) – православ. місіонер в Японії та письменник Ф. Достоєвський. Побутує версія, що саме О. Храповицький став прототипом Альоші з роману «Брати Карамазови». Після закінчення гімназії (1881) вступив до С.-Петербур. духов. академії, на 4-му курсі якої (1885) прийняв чернецтво. 1886–87 викладав гомілетуку, літургіку і каноніку в Холм. духов. семінарії. 1887 захистив магістер. дисертацію. 1890 піднес. до сану архімандрита і признач. ректором спочатку С.-Петербур., а потім Моск. духов. академії. 1895–97 – ректор Казан. духов. академії. 1897 хіротоніз. на єпископа Чебоксарського, вікарія Казан. єпархії, 1899 – єпископ Чистопольський, 1900–02 – єпископ Уфимський. Від 1902 – архієпископ, 1902–13 займав Волин. та Житомир. кафедри. Один із найактивніших прибічників ідеї відновлення патріаршества та собор. устрою в Рос. церкві.

Проте виступав проти участі в майбутньому Помісному соборі нижчого духовенства та мирян. Вважався одним із найкращих знавців канон. права. У період перебування на Волин. каф. порушував питання про неврегульованість церк.-юрисдикцій. підпорядкування Галичини та Закарпаття, які формально перебували під омофором Константинопол. патріархів. Після кількаріч. листування здобув (1910) від патріарха Іоакима III статус екзарха Вселен. патріарха для православ. віруючих цих регіонів. Підтримував православну місіонер. діяльність серед укр. насел. Австро-Угорщини і досягнув певних успіхів у цій

справі. У 1903–07 листувався з греко-католическим митрополитом *Андрієм Шептицьким*. Гол. тема листування – католико-православні богослов. суперечності щодо можливості об'єднання церков. 1911 А. став д-ром теології. 1913 перевед. на Харків. каф., де й перебував до лютн. революції 1917. Навесні 1917 мав конфлікти з рев. комітетами та громадськістю Харкова. Широкого розголосу набув епізод з відмовою владики дозволити читання Євангелії українською мовою на архієрей. службі. За влас. бажанням подав Священ. синодові клопотання про звільнення з місцем перебування у Валаам. монастирі. Однак реально не відійшов від участі в церк. житті: у червні 1917 обраний чл. Всерос. собору від ченців, а в серпні повернувся на Харків. кафедру. Актив. учасник Всерос. собору та гол. кандидат у патріархи. Після обрання (за жеребом) патріархом Тихона (Бєлавіна), піднес. останнім до сану митрополита. Як митрополит Харківський брав участь у 1-й сесії Всеукр. собору, яку охарактеризував негативно. Противник укр. державності та ідеї українізації церкви. 6 травня 1918, попри спротив Гетьман. уряду, обраний Київ. митрополитом. Вибір підтвердив Всеукр. собор. У період Гетьманату, зважаючи на його позірно реставрац. характер, митрополит А. утримувався від актив. антиукр. виступів. На 2-й сесії Всеукр. собору навіть заявив, що подав клопотання патріархові про зняття анафеми з гетьмана І. Мазепи. Намагався використати укр. владу для збереження у сфері впливу РПЦ зх. околиць імперії (Бессарабія, Холмщина). Після затвердження (7 вересня) патріархом та рос. собором «Положення о Временном Высшем Церковном Управлении Православной церковью на Украине» став обл. митрополитом для всіх укр. єпархій. Всупереч постій. декларуванню своєї цілковитої підлеглості патріаршій волі, виходив за межі своєї компетенції, не зупиняючись навіть перед ревізією окремих постанов Всерос. собору. Однак його цілковите несприйняття ідеї автокефалії укр. церкви залишалось незмінним. 5 грудня 1918 заарешт. владою Директорії УНР «за шкідливу політичну діяльність». Разом із архієпископом Волинським Євлогієм (Георгієвським) та єпископом Чигиринським Никодимом (Кротковим) вивезений до Бучац. Василіан. монастиря, пізніше перебував у Львові, де його приймав митрополит Андрій Шептицький. Арешт викликав широкий міжнар. резонанс, який сприяв звільненню архієреїв. Через Румунію та Болгарію митрополит прибув до Константинополя, де був прийнятий Вселен. патріархом. За свідченням посла УНР у Туреччині О. Лотоцького, А. проводив активну антиукр. пропаганду в церк. колах. У серпні 1919 митрополит А. прибув до Ставрополя, де під тиском генерала А. Денікіна визнав ліквідацію церк. автономії для укр. єпархії. Почес. голова Вищого церк. управління Пд.-Сх. Росії – церк. адміністрації, яка діяла при урядах А. Денікіна та П. Врангеля (1919–20). Після нетривалого перебування в Києві (вересень – листопад 1919) від'їздить до Катеринодара, потім – до Криму, а в кін. 1920 – до Константинополя. Планував оселитися на Афоні, але насправді ніколи не відходив від церк.-адм. діяльності. На поч. 20-х рр. активно співпрацює з рос. емігрант. монарх. колами. Після Собору в Сремських Карловцях (грудень 1921; Сербія) очолює (1921–36) Рос. православну церкву за кордоном (РПЦЗ) – емігрант. церк. організацію, яка фактично вийшла з-під юрисдикції Моск.

патріархату. Після смерті патріарха Тихона (1925) Синод РПЦЗ пропонував А. місце блюстителя патріаршого престолу. Після відмови (1927) визнати декларацію митрополита Сергія (Старгородського) про лояльність до рад. влади, останній заборонив А. священнослужіння, але А. заборони не визнав. На еміграції й далі активно цікавився церк. справами в Україні, інформував сх. патріархів про собор 1921, пропонуючи публічно засудити укр. церк. рух як єретичний. Окрім того, робив спроби підпорядкувати православ. парафії Закарпаття РПЦЗ. Митрополит А. залишив значну творчу спадщину в царині морал. та пастир. богослов'я; деякі положення його творів були піддані критиці ін. православ. теологами. Окремі роботи дорев. періоду перевидають видавництва Моск. патріархату.

Основні праці

Полное собрание сочинений: В 3 т. К., 1911–17; Сборник избранных сочинений. Белград, 1935; Пастырское богословие. Псков, 1994.

Рекомендована література

1. Никон (Рклицкий), епископ. Жизнеописание Блаженнейшего Антония, митрополита Киевского и Галицкого: В 10 т. Нью-Йорк, 1958;
2. Иустин, архимандрит. Тайна личности митрополита Антония и его значение для Православ. славянства // ПЖ. 1976. № 8;
3. Шамаро А. Житие несостоявшегося Патриарха // НР. 1988. № 6;
4. Андреев В. Жизнь и деятельность митрополита Антония (Храповицкого) // Вертоград. Москва, 1993. № 1;
5. Венгеров С. А. Критико-биографический словарь русских писателей и ученых от начала русской образованности до наших дней. Т. 1–6. С. Петербург, 1889–1904;
6. Manuil.

Бібліографічний опис:

Антоній (Храповицький) / А. В. Стародуб // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2001. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-42971>. – Останнє поновлення : 16 серп. 2024.

2001-2024 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).